

PÁD ŘÍMSKÉHO IMPÉRIA – VZNIK BYZANCE

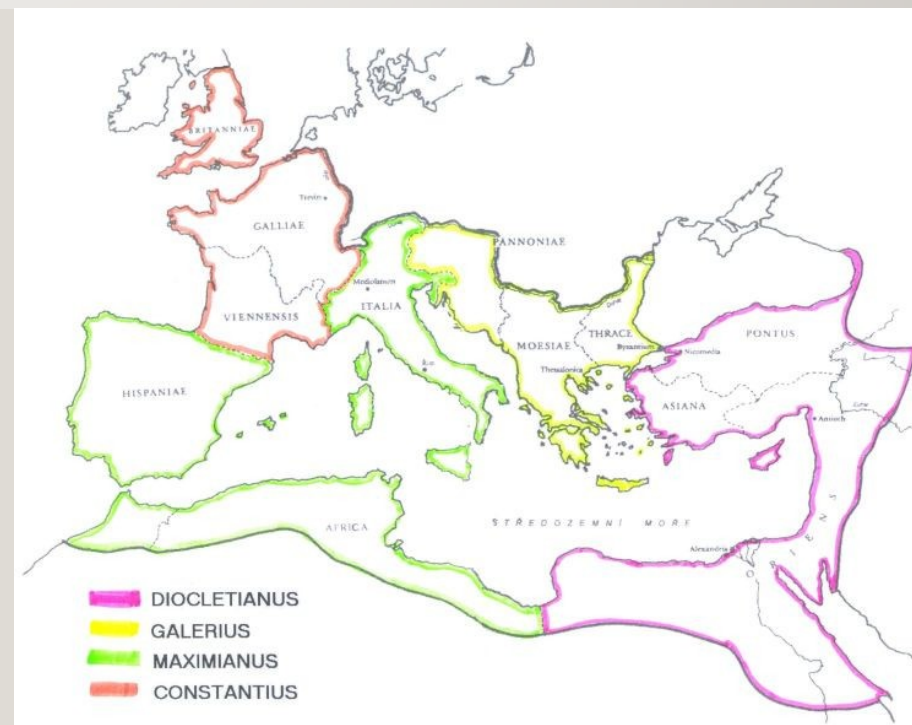
KONSTANTIN VELIKÝ A POČÁTKY VÝCHODOŘÍMSKÉHO IMPÉRIA

KRIZE ŘÍMSKÉ SPOLEČNOSTI VE 3. STOLETÍ

- ŘÍMSKÉ HOSPODÁŘSTVÍ V KRIZI – ZNEHODNOCENÍ MĚNY – NÁVRAT NATURÁLNÍ SMĚNY
- R. 212 EDIKTEM CÍSAŘE CARACALLY UDĚLENO ŘÍMSKÉ OBČANSTVÍ VŠEM SVOBODNÝM OBČANŮM X ZNEHODNOCENÍ POJMU OBČANSTVÍ = VE SKUTEČNOSTI VŠICHNI BEZPRÁVNÝMI PŘED ABSOLUTNÍ MOCÍ CÍSAŘE
- KULT CÍSAŘŮ = projev občanské poslušnosti a symbol říšské jednoty
- Převaha východních kultů a náboženských proudů a tendence od polyteismu k monoteismu – založená na božím zjevení a slibující vykoupení a spásu. Např. kult „nepřemožitelného slunce“, mithraismus, **křesťanství** – vyznačuje se nekompromisním postojem k oficiální ideologii – pronásledování křesťanů

DIOKLECIÁNOVÁ TETRARCHIE

- Říše ve stavu vnitřního rozkladu: mezi 235-284 období vojenské anarchie, přes 30 císařů a uzurpátorů provolaných legiemi nebo gardou praetorianů.
- Říše v permanentní občanské válce – na východ největší nepřítel: Sasánovská Persie
- V r. 284 provolán císařem Dioclecian

REFORMY

- Od r. 286 Dioklecián jmenuje Maxiliana svým spoluvladařem – oba měli titul augustus a měli spravovat říši společně
- Od r. 293 čtyřvládí: jmenování dvou mladších spolucísařů (caesarů)
- Na západě jmenován Constantius Chlorus, na východě Galerius
- Nástupnický řád – vláda císařů omezena na dobu dvaceti let
- Výběr nástupců podle vojenských a vládních schopností kandidátů, nikoliv podle rodinných zřetelů
- r. 305 Dioklecián předal vládu Galeriovi, zatímco Maximianus předal žezlo Constantiovi
- Nový systém zdanění zemědělské produkce – zavedení nové zlaté mince - solidus

KONSTANTIN VELIKÝ (272 – 337)

- Narodil se v Niši jako levoboček Constantia
- Vyrostl v Nikomedii v dvoru Diokleciána
- Od r. 305 bojuje po boku svého otce v Británii
- V r. 306 zvolán císařem na západní části impéria
- Konstantinovi byla přidělena západní část říše sestávající z Británie, Galie a Hispánie. Pod jeho velením jedna z největších římských armád.
- Přemístil svoji rezidenci do města Augusta Treverorum (dnešní Trevír)

OBDOBÍ OBČANSKÝCH VÁLEK A BITVA U MILVIJSKÉHO MOSTU

- Od r. 306 do r. 324 se drolí systém tetrarchie
- V r. 308 sněm císařů v Carnuntě na Dunaji nevyřešil sporné otázky.
- Rozhodující střet mezi Konstantinem a Maxentiem, který ovládal Itálii a Afriku.
- 28. 10. 312 v bitvě u Mulvijského mostu Konstantin porazil Maxentia a zmocnil se vlády na západní části impéria.
- Konstantinův „sen“ a podíl křesťanů v jeho armádě - „v tomto znamení zvítězíš“ (lat. *In hoc signo vinces*, řecky *Εν τούτο νικά*)

VÁLKA S LICINIEM A MILANSKÝ EDIKT

- V r. 313 přijetí tzv. Ediktu milánského, jímž Konstantin a Licinius stvrdili Galeriov **toleranční edikt** povolující svobodné vyznávání všech náboženství v říši.
- Jejich dřívější spojení bylo stvrženo svatbou Licinia a Konstantinovy sestry Constantie
- Přesto o rok později Konstantin a Licinius se utkali v krvavé bitvě u Cibalae , v níž Konstantin přinutil svého soupeře k ústupu. Vyčerpaní vzájemným bojem uzavřeli Konstantin a Licinius v Serdice (Sofie) mírovou smlouvu, podle níž náležela Konstantinovi vláda nad všemi dunajskými a balkánskými provinciemi s výjimkou Thrákie.
- V r. 320 Licinius porušil slib náboženské svobody v Ediktu milánském a ve své části říše opět nastolil pronásledování křesťanů.
- Napětí mezi císaři vedlo k nové válce. Konstantinova armáda porazila Licinia v bitvě u Adrianopole v červenci 324 a v bitvě u Chrysopole v září 324. Konstantin se tak po mnoha desetiletích stal jediným a nesporným vládcem celé římské říše.

ZALOŽENÍ KONSTANTINOPOLE

- V období tetrarchie sloužila města Trevír, Mediolanum, Soluň a Nikomédie jako císařské rezidence, význam Říma podstatně poklesl.
- Konstantin nechal 8. listopadu 324 na místě řecké kolonie Byzantia vybudovat druhé hlavní město římské říše. Rozhodnutí založit nové centrum impéria na východě představovalo vedle jeho příklonu ke křesťanství, i z jeho velmi výhodné poloze, která zajišťovala snadný přístup jak k balkánským provinciím, tak k východní hranici s Persií. Zároveň kontrolovalo úžiny mezi Evropou a Asií a disponovalo příznivými podmínkami k hospodářskému rozvoji. Kromě toho bylo také snadno ubránitelné a mělo znamenitý přístav.
- 11. května 330 bylo město slavnostně vysvěceno jako *Nova Roma* a po Konstantinově smrti bylo přejmenováno na *Constantinopolis* („Konstantinovo město“). Město se podobalo starému Římu: vystavěno na sedmi pahorcích, mělo vlastní senát, a jeho obyvatelstvu bylo zdarma poskytováno obilí dovážené z Egypta. Císařský palác byl vybudován tak, aby z něho vedl přímý vstup do panovníkovy lóže v hipodromu. Na jeho vrcholu byla socha Hélia, jejíž rysy se nápadně podobaly Konstantinovi.
- Konstantin započal se stavbou dvou velkých konstantinopolských chrámů: baziliky Boží moudrosti (*Hagia Sophia*) a baziliky Svatých apoštolů, v níž si přál spočinout po své smrti.
- Město bylo údajně chráněno Kristovým křížem, jenž byl objeven během pobytu Konstantinovy matky Heleny v Jeruzalemě. Nový Řím koncipován jako ryze křesťanské město. Nicméně i zde nechal Konstantin postavit řadu chrámů zasvěcených pohanským bohům.

VNITŘNÍ REFORMY

- Veškerá moc soustřeďovala v rukou císaře - Impérium striktně centralizovaným státem a rozsáhlou byrokracií – Osobní iniciativa a volnost potlačeny na minimum
- Počet provincií zdvojnásoben – jejich správci nemohli ohrozit ústřední moc
- Impérium rozděleno do čtyř prefektur: a) Galie, Hispanie a Británie b) Itálie a sev. Afrika c) Illyricum, tj. Balkán d) východ impéria včetně Thrákie. V čele praefecti praetorio
- **Císařův dvůr** (sacrum palatium) – k službě v něm vybíráni hlavně **eunuši**: vykleštění překážka k dosažení císařského trůnu, nicméně četní eunuši se stali vojevůdci a patriarchové.
- Konstantin završil **reformu armády** a rozdělil římské vojsko na dvě části: pohraniční oddíly, a v týlu umístěné elitní mobilní polní zálohy, které představovaly hlavní složku armády a byly z velké části tvořeny těžkou jízdou X Pretoriánská garda, která si udržovala v předchozích staletích značný vliv, byla rozpuštěna.
- Velení nad nimi bylo rovněž rozděleno mezi dva nejvyšší velitele s rovnocenným postavením, kteří byli za normálních okolností přítomni u dvora a byli podřízeni přímo císaři.

NÁBOŽENSKÁ POLITIKA

- Konstantin proslul jako první křesťanský římský císař. V r. 313 vydali Konstantin a Licinius Edikt milánský, který zakázal trestání osob hlásících se ke křesťanské víře, navrátil církvi a jednotlivým křesťanům veškerý zkonfiskovaný majetek a zavedl toleranci vůči všem náboženstvím.
- Odhady podílu křesťanů na celkovém počtu říšské populace se pohybují zhruba okolo 10%. Konstantin proto v závěrečných letech své vlády otevřeně vystupoval jako křesťan resp. stoupenec křesťanství.
- Historikové se často přou o to, zda Konstantin konvertoval ke křesťanství v mládí pod vlivem své matky Heleny, nebo zda si osvojil křesťanskou víru postupně v průběhu života. Ke křesťanství definitivně obrátil až v pokročilejším věku.
- Konstantinovo obrácení na víru bylo spíše důsledkem jeho politického pragmatismu než náboženského přesvědčení... Ač se přiklonil ke křesťanství, podržel si Konstantin titul *pontifex maximus*, který mu zaručoval postavení v čele pohanského kněžstva.

KONTROVERZE KONSTANTINOVA KŘEŠŤANSTVÍ

- Usmrcení Crispa a Fausty v roce 326...
- Konstantinova donace (*Donatio Constantini*). Podle legendy měl papež Silvestr I. vyléčit pohanského císaře z malomocenství. Vděčný Konstantin se poté dal pokřtít a současně přenechal církvi Lateránský palác. V donaci měl právě konvertovaný Konstantin pověřit vládou nad městem Římem a všemi provinciemi a městy Itálie a Západu Silvestra a jeho nástupce. V době vrcholného středověku byla tato listina přijímána jako základ světské moci papežů, ačkoli byla veřejně označena za podvrh císařem Otou III. Nicméně až v 15. století bylo prokázáno, že donace je skutečně padělkem.
- Jeho životopisec, biskup Eusebios chápal Konstantinovo panování jako naplnění božské prozřetelnosti. Většina východních křesťanů uznává Konstantina za svatého a v ortodoxní církvi je označován jako *isapostolos*.

VZESTUP KŘESŤANSTVÍ

- Konstantinovo preferování křesťanství na úkor pohanství vedlo k řadě konverzí mezi jeho poddanými na císařském dvoře. Během dvou desetiletí stalo nejvlivnější ideovou silou v římské společnosti
- Církev se integrovala do administrativní soustavy impéria
- Nelze doložit, že by Konstantin uvažoval o omezování nebo přímo zákazu provádění tradičních kultů – opačná tvrzení Eusebia z Kaisareie nevyznívají příliš spolehlivě.
- Kulty předních pohanských božstev, jež si podržely množství příznivců v armádě i ve státní správě, zůstávaly nedotčeny a pohanské obřady směly být i nadále vykonávány. Konstantin zasáhl pouze vůči některým kultům, jako byl třeba s chrámovou prostitucí spojený Afroditin chrám v Héliopoli.
- Řada Konstantinových zákonů měla nepříznivý dopad na Židy, kterým bylo zakázáno vlastnit křesťanské otroky. Zapovězeno jim bylo rovněž provádění obřizky u otroků a konverze křesťanů k židovství.
- Okolo r. 326 vydal císař edikt namířený **proti herezím**, zahrnující zákaz shromažďování, konfiskaci majetku a výzvy k obrácení se k pravověrné křesťanské víře.

RANÁ CÍRKEV

- Církev biskupská. Její vliv a organizace se opírala o města – venkov pohanský
- Metropolitní zřízení, přičemž biskupové každé provincie podřízeni metropolitovi
- Apoštolská tradice: největší význam na západě Řím, místo údajného působení a smrti apoštola Petra
- Na východě Alexandrie a Antiochie
- Od druhé poloviny 4. století Konstantinopol
- Později k nim se přiřadil Jeruzalém
- Žádný z biskupů nebyl nadřazen ani neměl věroučnou přednost: římské biskupové se snažili prosadit svůj primát, odvozen od nástupnictví sv. Petra.

KODIFIKACE VĚROUKY – SYNODY A BOJ PROTI HERETIKŮM – ARIANSTVÍ

- Ariánství vycházelo z teze alexandrijského kněze [Areia](#), podle něhož musela být doba, kdy Bůh Syn ještě nebyl, a že teprve z Boha Otce vzešel a je mu podřízen. Bůh Otec a Bůh Syn tudíž neměli být rovnocenní.
- Toto učení navazovalo na tradice helénistického filozofického myšlení. Zatímco ve většině křesťanských obcí na východě našlo velkou podporu; naproti tomu církevní představitelé západních provincií je vesměs ostře odmítli.
- Toto učení bylo v r. 318 odsouzeno alexandrijským biskupem Alexandrem, který vyloučil Areia z církve. Takto tvrdá reakce byla vyvolána tím, že principy ariánství se dotýkaly jádra celé křesťanské víry, jímž byla otázka skutečné podstaty Krista. Její zodpovězení se neomezovalo pouze na teology, neboť do této pře se zapojily i široké vrstvy obyvatelstva, kvůli čemuž byla vedena velice vypjatě.
- Dochované prameny týkající se tohoto sporu jsou značně problematické a tendenční.

NIKAJSKÝ SYNOD V R. 325

- První nikajský koncil, který se stal vůbec prvním ekumenickým koncilem. Úvodní zasedání proběhlo 20. května 325. Konstantin seděl v čele shromáždění a pronesl úvodní řeč.
- Biskupové účastníci se koncilu odmítli Konstantinem podporovaný kompromisní návrh. Poté se zřetelně vyhranili vůči ariánství, když přijali tzv. vyznání víry, jež se opíralo o doktrínu stejné podstaty Boha Otce a Boha Syna (řecky *homoúsios*, latinsky *consubstantialis*).
- Spor sužoval říši ještě koncem 4. století a dokonce sám Konstantin váhal, jaký postoj k celé věci zaujmout. Eusebios z Nikomédie, ariánský biskup uvržený v r. 325 do vyhnanství, byl povolán a brzy se stal hlavním císařovým duchovním rádcem.
- Pod vlivem své sestry Constantie a svého životopisce Eusebia z Kaisareie se Konstantin v r. 335 rozhodl odeslat do vyhnanství v dalekém Trevíru alexandrijského biskupa Athanasia, jenž byl zarputilým protivníkem Areia a hlavním propagátorem přijetí nikajského kréda.
- Areios byl v roce 327 rehabilitován, o šest let později byl znovu odsouzen a teprve po vypuzení Athanasia byl nakonec povolán zpět.

KONSTANTINOVA SMRT, 21. 5. 337

- Umírající Konstantin přijal křest od ariánského biskupa Eusebia z Nikomédie.
- Konstantinova vláda jeden z nejzásadnějších momentů evropských dějin: Existence do značné míry christianizovaného císařského správního aparátu společně s nástupem Konstantinových synů, kteří byli plně oddáni křesťanské víře, vedla k pevnému zakotvení privilegované pozice křesťanství.
- Křesťanství postupně etablovalo jako dominantní náboženství. V průběhu 4. století se tím vytvořilo prostředí, které podstatným způsobem určilo charakter byzantské a západní civilizace.